

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Анастасія Антонюк,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики

Університету державної фіскальної служби України

ORCID: 0000-0001-8916-3575

Богдана Андрюшук,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Університету державної фіскальної служби України

ORCID: 0000-0003-2970-8961

Катерина Горобченко,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Університету державної фіскальної служби України

ORCID: 0000-0003-1960-2792

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-40-9>

УДК 343.1

Досудова доповідь щодо неповнолітнього: проблемні аспекти

2016 рік відзначився змінами доповіді та участі представника до Кримінального процесуального органу пробації під час судового кодексу України, а саме впроваджен- розгляду кримінального правопору- ням порядку складання досудової шення.

Передумовою таких змін є гуманізація національного законодавства України, запровадження європейських і міжнародних цінностей, які спрямовуються на забезпечення права кожної людини на справедливий і незалежний суд. Цікавим є те, що орган пробації запроваджений та активно діє у таких країнах, як США, Англії та Уельсі, Нідерландах тощо.

Згідно з п. 6 ст. 2 Закону України «Про пробацію» вона являє собою систему наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону про засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Водночас законом передбачено три види пробації: досудова, наглядова та пенітенціарна [1]. А саме відповідно до ст. 314-1 Кримінального процесуального кодексу України досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості скоєного злочину, крім випадків, передбачених цим Кодексом [2].

На думку Л.І. Олефіра, «досудова доповідь – це письмова інформація для суду, яка характеризує особу, щодо якої до суду передано обвинувальний акт, і містить обґрунтований висновок про ризики скоєння цієї особою повторного злочину та можливість виправлення цієї особи без позбавлення волі або обмеження волі» [3, с. 34].

Т.П. Ткач пропонує таке визначення досудової доповіді: «це письмовий документ, який готується службою пробації на стадії судового розгляду справи та інформує суддю про біографічні й соціально-психологічні дані особи правопорушника, причини вчинення протиправного діяння та ймовірність повторного скоєння злочину, можливість ужиття відновлювальних заходів із метою визначення допустимості ефективного застосування

пробаційних методів роботи до правопорушника й забезпечення суспільства від майбутніх протиправних діянь з його боку [4, с. 56].

Згідно з Рекомендацією СМ/Rec(2010)1 Комітету міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації (ухваленою Комітетом міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників міністрів) залежно від національної правової системи служба пробації може готувати доповідь суду у справі обвинуваченого в скоєнні злочину, щоб допомогти суду, за можливості, ухвалити рішення про те, яке покарання або міра відповідатимуть скоєному. У цьому випадку служба пробації має підтримувати регулярні контакти із суддівським корпусом щодо того, як може бути використаний цей документ. Доповідь суду повинна ґрунтуватися на достовірній інформації і, за можливості, підтверджуватися й оновлюватися під час слідства і судового розгляду [5].

Завданнями персоналу пробації у взаємодії з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, які здійснюють їхній соціальний захист і профілактику правопорушень, є:

- «здійснення оцінки ризиків вчинення неповнолітнім повторного кримінального правопорушення»;
- «визначення соціально-психологічної характеристики обвинуваченої особи»;
- «формування висновку про можливість (неможливість) виправлення неповнолітнього обвинуваченого без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»;
- «аналіз впливу криміногенних факторів на поведінку неповнолітньої особи»;
- «надання рекомендацій щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень» [1].

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) визначають перелік запобіжних заходів, які не потребують ув'язнення (так звані Токійські правила, 1985 р.), визначають використання судом «доповідей про соціальне обстеження», що містять актуальну інформацію про характер правопорушення та соціальну характеристику правопорушника [6].

1990 рік ознаменувався запровадженням ООН Пекінських правил, які передбачають, що під час розгляду будь-яких справ, окрім дрібних правопорушень, рекомендовано подавати до суду доповідь про життєві обставини підлітка, оточення й умови, у яких живе неповнолітня особа, або обставини, за яких було скоєно правопорушення.

Зі свого боку, Закон України «Про пробацію» визначає тільки забезпечення суду інформацією про особу обвинуваченого, його психологічні, криміногенні та інші аспекти життя. Закон передбачає, що досудова доповідь готується лише щодо обвинуваченого.

У ч. 3 ст. 9 цього Закону вказано, що вона повинна містити:

- соціально-психологічну характеристику;
- оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення;
- висновок про можливість виправлення без обмеження або позбавлення волі [1].

Крім вищезазначеного, відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього додатково повинна містити:

- інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку особи;
- рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень.

Досудова доповідь характеризується:

- «зосередженням уваги на загальній інформації про неповнолітнього та його оточення»;

– «чітким зазначенням джерел інформації та переліку документів, на підставі яких вносяться дані»;

– «аргументованим складанням соціально-психологічної характеристики стосовно підлітка на основі досліджених таких факторів, як: історії правопорушень, стосунків у сім'ї, освіти або працевлаштування, дозвілля та відпочинку, стосунків із друзями та однолітками, вживання психотропних речовин, особистих якостей та поведінки, ставлення до правопорушень, інших обставин/особистісних характеристик, які можуть вплинути на спроможність виконувати обов'язки, призначені судом» [1, с. 6].

Серед джерел досудової доповіді варто виділити інформацію, яку отримує працівник пробації від: суду, обвинуваченого, членів його родини, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, інших службових чи посадових осіб, які володіють необхідною інформацією.

Під час складання досудової доповіді працівник пробації має право:

- «отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та громадян»;
- «викликати обвинуваченого до уповноваженого органу з питань пробації для отримання усних чи письмових пояснень»;
- «відвідувати обвинуваченого за місцем його проживання або перебування, роботи або навчання»;
- «відвідувати місця попереднього ув'язнення, якщо до обвинуваченого застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою»;
- «заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, передбачених пп. 4 та 5 ч. 1 ст. 91 цього Кодексу, а у кримінальних провадженнях щодо неповнолітнього обвинуваченого – додатково ст. ст. 485, 487 цього

Кодексу в порядку, передбаченому ст. 317 цього Кодексу»;

– «бути присутнім під час проведення судового засідання»;

– «заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом» [2].

Одночасно під час реалізації своїх повноважень працівник пробації зобов'язаний:

– «складати досудову доповідь і подавати її до суду в строк, визначений ухвалою суду»;

– «дотримуватися прав і свобод людини і громадянина»;

– «невідкладно повідомляти суд про наявність або виникнення об'єктивних обставин, що унеможливають підготовку або своєчасне подання досудової доповіді;

– надавати пояснення з поставлених судом питань щодо досудової доповіді під час судового розгляду;

– не розголошувати будь-які відомості, що стали йому відомі через виконання обов'язків;

– не допускати розголошення в будь-який спосіб конфіденційної інформації, яку йому було довірено або яка стала відома через виконання обов'язків;

– заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом [2].

Якщо проаналізувати повноваження та обов'язки працівника органу пробації відповідно до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про пробацію» щодо складання досудової доповіді, можна стверджувати, що працівник органу пробації повинен володіти певними знаннями та вміннями, а також певною мірою бути психологом під час розмови з неповнолітньою особою для складання повної та достовірної досудової доповіді для суду. Проте поряд із таким твердженням виникає, мабуть, основна проблема, а саме – термін складання досудової доповіді. Суди встановлюють мінімальні терміни для

подання досудової доповіді, для уникнення затягування процесу, проте для працівника пробації інколи цього не досить для збирання повної інформації про неповнолітнього обвинуваченого. Піщанський районний суд Вінницької області своєю ухвалою ухвалив складання досудової доповіді протягом дев'яти днів, три із яких були вихідними, що унеможливлює якісну підготовку досудової доповіді.

Оскільки зміст досудової доповіді повинен відображати повноту аналізу ситуації обвинуваченого, об'єктивність та неупередженість позиції органу пробації, обов'язково має бути враховано доступність відповідних програм і послуг на території місця проживання неповнолітнього, що найбільш відповідають його цільовим потребам. Працівник органу пробації формулює висновок про можливість виправлення неповнолітнього без позбавлення або обмеження волі на певний строк. Відповідно, інформація, що міститься в досудовій доповіді, створює фундамент для подальшого надання послуг, які сприятимуть успішній реабілітації підлітка та його реінтеграції в суспільство. Аналіз практики свідчить про те, що складання досудової доповіді доручається органу пробації в занадто короткий строк. Наприклад, у провадженні щодо неповнолітнього, обвинуваченого за ч. 2 ст. 187 КК України, ухвала суду про таке доручення постановлена 27 грудня 2016 року, а строк подання доповіді визначено тільки до 5 січня 2017 року. Як показує практика, з урахуванням обсягу інформації та новорічних свят, часу на надання та складання достовірної та повної інформації за посиленими вимогами щодо її змісту стосовно неповнолітнього обвинуваченого не досить. Хоча орган пробації може роботи запити, проте відповідь на такі запити може займати більше часу, ніж саме складання всієї досудової доповіді.

В окремих випадках судді помилково доручають скласти досудову

доповідь не під час призначення судового розгляду, а раніше – під час призначення підготовчого судового засідання. Це, по-перше, порушує право учасників провадження на висловлення своєї думки щодо необхідності складення доповіді, а, по-друге, складена заздалегідь доповідь може надалі не знадобитися (наприклад, якщо за результатами підготовчого судового засідання відбудеться закриття кримінального провадження).

Позитивним прикладом є випадки, коли в ухвалі суд не тільки доручає підготувати та надати досудову доповідь у певний строк, а й зобов'язує представника персоналу органу пробації невідкладно повідомити суд про наявність або виникнення об'єктивних обставин, що унеможливають підготовку або своєчасне подання досудової доповіді.

Таке формулювання доручення сприятиме дотриманню розумних строків судового провадження та мінімізує можливі відтермінування засідань з цієї причини, а також дисциплінує виконавців цього доручення.

Отже, виникають проблемні аспекти, які потрібно розв'язувати на законодавчому рівні, а саме доцільним було внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України в частині відповідальності органу пробації за ненадання досудової доповіді

з неповідомленням про неможливість подати, оскільки орган пробації, зловживаючи своїм становищем у деяких випадках не подає до суду в зазначений період досудову доповідь і не повідомляє про збільшення терміну подачі такої доповіді, що призводить до затягування процесу. Тому вважаємо за потрібне внести зміни до КПК, відповідно, надавши органу пробації достатній час для складання досудової доповіді та передбачити відповідальність працівника органу пробації за неповідомлення про неподання, неподання або несвоєчасне подання досудової доповіді щодо неповнолітньої особи. Забезпечити навчання всіх працівників органу пробації в Центрах підвищення кваліфікації. А також під час складання досудової доповіді з неповнолітніми особами залучати працівників, які мають психологічну освіту, оскільки вони здатні виявити незначні відхилення у психіці неповнолітньої особи, що, як і в медицині своєчасне виявлення проблеми, девіантної поведінки, визначення суспільної небезпечності та можливості ризику скоєння неповнолітніми особами повторних кримінальних правопорушень є складником гаранту та запоруки ефективного професійного корекційного втручання, яке, зі свого боку, може привести до виправлення такої особи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
3. Олефір Л.І. Досудова доповідь як складовий елемент соціально-правового дослідження правопорушника. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 1. Т. 4. С. 34–36.
4. Ткач Т.П. Досудова доповідь служби пробації: поняття, необхідність, функції. *Науковий вісник*. 2014. № 1. С. 56–65.
5. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
6. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ООН; Правила, Міжнародний документ від 29.11.1985 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995>.

Антонюк А. Б., Андрощук Б. В., Горобченко К. В. Досудова доповідь щодо неповнолітнього: проблемні аспекти

Стаття присвячена характеристиці складання досудової доповіді щодо неповнолітнього, термінів, визначених на подання до суду досудової доповіді, запровадження відповідальності працівника органу пробації, а також навчання працівників органу пробації. Здійснено аналіз завдань та прав працівника органу пробації, а також самої неповнолітньої особи, щодо якої складається досудова доповідь. Визначено, що для отримання повної, достовірної інформації про неповнолітнього задля подання досудової доповіді до суду необхідно забезпечити достатній термін для підготовки та складання досудової доповіді. Оскільки досудова доповідь є важливим інструментом для об'єктивного ухвалення судом рішення про вид і міру покарання під час ухвалення обвинувального вироку суду. Саме досудова доповідь надає суду повну й обґрунтовану інформацію про особу обвинуваченого. Досудова доповідь акцентує увагу на особистості обвинуваченого, а не на злочині, який він скоїв. Важливим елементом під час складання досудової доповіді є контакт із неповнолітнім, який дасть змогу виявити девіантну поведінку та шляхи виправлення такої особи, а також навчання працівників пробації як важливі фактори виявлення можливих відхилень. Акцентує увагу на проблемах і потребах, відображаючи відомості про фактори, що спричинили скоєння ним злочину, та його поведінку. Стверджується, що для уникнення затягування процесу під час неподання або не своєчасного подання досудової доповіді необхідно передбачити відповідальність працівника пробації. Метою статті є огляд й упорядкування сформованих за визначеними критеріями в доктрині кримінального права напрямів та підходів до визначення поняття досудової доповіді, термінів складання досудової доповіді щодо неповнолітньої особи, досліджуються основні проблемні питання щодо термінів складання доповіді, навчання працівників пробації та відповідальності, а також викладення власного бачення щодо розв'язання таких проблем, а саме шляхом нормативно-правового врегулювання терміну складання досудової доповіді щодо неповнолітньої особи та закріплення відповідальності працівника органу пробації.

Ключові слова: досудова доповідь, досудова доповідь щодо неповнолітнього, обов'язок складання досудової доповіді, неповнолітній, орган пробації, працівник органу пробації, вимоги до досудової доповіді, права та обов'язки працівника органу пробації, відповідальність органу пробації, термін складання.

Антонюк А. Б., Андрощук Б. В., Горобченко К. В. Досудебный доклад в отношении несовершеннолетнего: проблемные аспекты

Статья посвящена характеристике составления досудебного доклада в отношении несовершеннолетнего, сроков, определенных на представление в суд досудебного доклада, введения ответственности работника органа пробации, а также обучения работников органа пробации. Осуществлен анализ задач и прав работника органа пробации, а также самой личности несовершеннолетнего, по которой составляется досудебный доклад. Определено, что для получения полной, достоверной информации о несовершеннолетнем для представления досудебного доклада в суд необходимо обеспечить достаточный срок для подготовки и сдачи досудебного доклада, поскольку досудебный доклад является важным инструментом для объективного принятия судом решения о виде и мере наказания при вынесении обвинительного приговора суда. Именно досудебный доклад предоставляет суду полную и обоснованную информацию о личности обвиняемого. Досудебный доклад акцентирует внимание на личности обвиняемого, а не на преступлении, которое он совершил. Важным элементом при составлении досудебного доклада является контакт с несовершеннолетним, который позволит выявить девіантное поведение и пути исправления личности, а также обучение работников пробации как важные факторы выявления возможных отклонений. Акцентирует внимание на проблемах и потребностях, отражая сведения о факторах, повлекших совершение им преступления, и его поведение. Утверждается, что во избежание затягивание процесса

при непредставлении либо не своевременном представлении досудебного доклада необходимо предусмотреть ответственность работника пробации. Целью статьи является обзор и упорядочение сформированных по определенным критериям в доктрине уголовного права направлений и подходов к определению понятия досудебного доклада, сроков составления досудебного доклада в отношении несовершеннолетнего лица, исследуются основные проблемные вопросы по срокам составления доклада, обучение работников пробации и ответственности, а также изложения собственного видения решения таких проблем, а именно путем нормативно-правового регулирования срока составления досудебного доклада в отношении несовершеннолетнего лица и закрепления ответственности работника органа пробации.

Ключевые слова: досудебный доклад, досудебный доклад в отношении несовершеннолетнего, обязанность составления досудебного доклада, несовершеннолетний, орган пробации, работник органа пробации, требования к досудебного доклада, права и обязанности работника органа пробации, ответственность органа пробации, срок составления.

Antonyuk A., Androshchuk B., Horobchenko V. Pre-trial report on a minor: problematic aspects

The reviewed article is about the characteristics of the preparation of a pre-trial report on a minor, the deadlines set for the submission of a pre-trial report to the court, the introduction of liability of a probation officer and the training of probation officers. The analysis of the tasks and rights of the employee of the probation body, and also a person of the minor concerning whom the pre-judicial reports was made. It is determined that in order to obtain complete, reliable information about a minor in order to submit a pre-trial report to the court, it is necessary to provide a sufficient time for the preparation and preparation of the pre-trial report. Because, the pre-trial report is an important tool for the court to make an objective decision on the type and measure of punishment when passing a court conviction. It is the pre-trial report that provides the court with complete and substantiated information about the identity of the accused. The pre-trial report focuses on the identity of the accused, not on the crime committed by him. An important element in compiling a pre-trial report is contact with the juvenile, which will allow to identify deviant behavior and the ways of the correction of such a person, as well as training probation officers as important factors in identifying possible deviations. Focuses on problems and needs, reflecting information about the factors that led to his crime and his behavior. It is claimed that in order to avoid delaying the process if the pre-trial report is not submitted or submitted in time, it is necessary to provide for the responsibility of the probation officer. The aim of the article is to review and organize the to defining the concept of pre-trial report, terms of pre-trial report on a minor vision for solving such problems, namely by regulating the term of drawing up a pre-trial report on a minor and consolidating the responsibility of the probation officer.

Key words: pre-trial report, pre-trial report on a minor, duty to compile a pre-trial report, minor, probation body, probation officer, requirements for pre-trial report, responsibility of the a probation officer, term of compilation.

